

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
CSOMA ATTILA ÉS LÖRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Karácsonyi emlékek

Várakozással és ünnepi készülődéssel teli melegség jellemezte a békebeli Dunakeszi életét advent idején. Az öt órákor megszólaló harang minden nap hajnali misére hívta az embereket a gyertyákkal megvilágított Szent Mihály templomba. A II. világháborúig elterjedt szokás volt a községben az advent közös ünneplése. Tíz-tizenkét család fogott össze, december 10-től esténként más-más háznál tartva az adventi ájtatosságot. Asztalból kialakított oltárral, gyertyákkal, feszülettel és fali szentképpel tették alkalmassá a szobát a szertartásokra. Közös imával, szenténekekkel készültek karácsony eljövételére.

A családok otthonaikban évről-évre ugyanazt a hagyományt követték. December 24-én az úgynevezett „magvető abrosszal” terítették le az asztalt. A gazda ebből szórta ki a magot az őszi és tavaszi vetéskor. Szokás volt még, hogy a háziasszony a karácsonyi asztal alá szakajtóba egy marék szénát, egy marék szalmát és különféle szemestakarmányt tett. Az ünnep idején ebből adtak a háziállatoknak, azok egészségét remélve ettől. Az előkészületekhez tartozott akkor is a karácsonyfa állítása, melynek mérete még nemigen haladta meg az egy métert. A fa lába általában egy jól megtermett takarmányrépa volt, amelynek belsejét kivájták. A díszítés néhány almából, dióból és színes papírból készült láncból állt.

Végre elérkezett a várva-várt szenteste. A család a „karácsonyfás” szobában gyűlt össze, ahol az édesanya szétosztotta az ajándékokat. Az adventi böjt után bőséges vacsorát fogyasztottak, majd borsos forralt bort ittak. Éjfél előtt megelenedett a falu. Először csak betlehemesek jártak házról-házra a sötétség leple alatt, majd „nagykendők mozogtak, apró lábak léptek”, mindenki az éjféli misére igyekezett.

Másnap, karácsony első napján, az élet a délelőtti pásztor-misével indult. A mise után a plébánián a hitközségi testület tagjai kívántak kellemes karácsonyt a plébánosnak. Ahogy minden ünnepen, úgy karácsonykor is, az egész évben a községházán őrzött mozsárágyúból leadott lövéssel hangsúlyozták az alkalom jelentőségét. Az eseményhez a település apraja-nagyja kivonult, de az ágyú elsütése mindig a közönség egy kiemelkedő tagjának kiváltsága volt. A szeretet ünnepehez méltóan nem feledkeztek meg a szegényekről sem. A Szent Antal perselyben összegyűlt adományokból lábbelit és meleg ruhát vettek számukra.

Ajándék gyanánt mi a Dunakeszi Helytörténeti Szemle legújabb számával kívánunk kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet minden kedves olvasónknak.

(a szerkesztők)

TARTALOM:

Karácsonyi emlékek	1
Dr. HÁLA József	
„Paprikaeső”, avagy Dunakeszi régi falucsúfolója	2
VOLENTICS Gyula	
Delia István plébános élete és munkássága	3
LŐRINCZ Róbert	
A D. Magyarság labdarúgóinak 1930-as olaszországi túrája	4
BÁTONYI Pál	
Körtvélyes, Kesző és Sárfő magyar földbirtokos családjai II. rész	6
LEGINDI Tímea	
Tösgyökeres dunakesziek – Emlékek a Legindi család történetéből	8
CSOMA Attila	
Az 1739-es dunakeszi pestis-járvány	10
MÜHLBACHERNÉ SZÁHLENDER Magdolna	
Apám, Száhlender Béla	11

SZÁMUNK SZERZŐI:

BÁTONYI Pál – nyá. ezredes (Szöd)
CSOMA Attila – könyvtáros
Dr. HÁLA József – néprajzkutató
LEGINDI Tímea – egyetemi hallgató
LŐRINCZ Róbert – könyvtáros
MÜHLBACHERNÉ SZÁHLENDER Magdolna (Göd)
VOLENTICS Gyula – helytörténeti kutató (Szöd)

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Felelős szerkesztő:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Csonka Mária

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter ny. Budapest

ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város

Önkormányzatának Művelődési és Közoktatási Bizottsága

A címlapképen: a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény 1932-es fotója a Szent Mihály templomról és a Hősi emlékműről.

DR. HÁLA JÓZSEF

„Paprikaeső”, avagy Dunakeszi régi falucsúfolója

A falucsúfoló „frappáns történet valamely falu ostoba, ostobának tartott vagy magát ravaszságból ostobának tettető lakójáról, ill. lakóiról. [...] A falucsúfolóban a tudatlanságot, célszerűtlen viselkedést, jellemhibát gúnyolja ki a közösség.”¹ A sokat gúnyolt Gyulafirátóttról (Veszprém megye) a néprajzi szakirodalomban rátótiádknak is nevezett „falucsúfolók sorában igen nagy műfaji változatosság tapasztalható: általában egy epizódból álló, rövid, anekdotikus szerkezetű történet, tréfás mese, szólás, szóláshasonlat, tréfás jelzős szókapcsolat, vers (illetve hosszabb versezetté összekapcsolt falucsúfoló, ún. falusoroló), rigmus, dal, találós kérdés, hosszabb történetté összekapcsolt több falucsúfoló” – tudjuk meg a róluk szóló legújabb összefoglalásból, Vajda Mária kiváló könyvéből.²

Az ún. falusorolók közé tartozik az a Mindenféle izé című, feltehetően XVIII. századi eredetű, Dunakeszit és több környékbeli települést is érintő versezet, amely Kerényi Ferenc szerint „a négysarkú tizenkettes kényelmes, hosszan döcögő versformájában tipikus terméke a mezővárosi-falusi alkalmazott poézisnek. Szerzője és keletkezési helye, ideje ismeretlen.”³

A Mindenféle izé néhány részletét, amelyet a Régi Magyar Költők Tárából⁴ vettünk át, az alábbiakban közöljük. Egyúttal kérdezzük Tisztelt Olvasóinkat, hallottak-e a dunakeszi „paprikaeső”-ről, illetve ismernek-e városunkkal, valamint a környékbeli településekkel kapcsolatos más csúfolókat?

Mindenféle izé

Uraim, kik nem botlotok minden kőbe,
Mátra hegyén mit láttam írva a felhőbe,
Halljátok, elmondom a következőkbe,
Hogy hol, mikor, mi történt a múlt esztendőkre:
Jászapáti katonák parasztot mustrálnak,
Berényben szappan nélkül beretoválnak,
A gyöngyösi leányok mindég ketten hálanak,
Vácon a sült galambok készen tálba szállnak.
[...]

Kecskeméten a lisztes hordót csapra verték,
Kőrösön a csirkehúst mézzel, mákkal főzték,
Kókán pedig kétszer a lencsét megették,
Debrecenbe az ürgét reptében meglőtték.
Irsán citrom helyett mást valamit szedtek,
Dunakeszin a felhők paprikát esőztek,
Ikladon a bírónál egy nyulat vesszőztek,
Nagykátán a vásárba koldusfingot vettek.

Beregen a halcsíkot gerebélyel fogták,
Alpáron a mennykővet hordóba taposták,
Cegléd táján a lepényt kendő helyett mosták,
Lócon pedig a birkát a templomba húzták.
Jákóhalmán a vargák ködmönt köszörültek,
Pusztaszikszón, Egerben mentét fűrészeltek,
Esztergomban, Halason csontokat őrltek,
Apátin a takácson nadrágot fejlelnek.

Sári birkák a retket töpörtyűvel ették,
Kerepesi templomot borsón lejjebb tették,
Rákoscabán a rákot vízbe süllyesztették,
Alsó-Dabason a kötényt cégérnek kitétték.
Tószegen a vén kofák a káposztát hámozzák,
Váradon a menyecskék száz tű hosszát ugrálják,
Luca napján a tyúkot hogyha megtojtatják,
A tojást akkor zsákkal Szolnok felé hordják.

Áporkán marhahússal mennykővet esznek,
Aszódiak aszalni nyúlhúst is feltesznek,
Pesten, Budán a jóbúl jó porciót metsznek,
Abonyban csak vérbélű fejrénépek lesznek.
Mindszenten már nincs helye a szokott mátkaságnak
Pest tájékán sok dobót hiába csinálnak,
Sok helyen becsületet adnak a cudarnak,
Itt is, ott is teli kankót ingyen könnyen varrnak.

1 Kovács Ágnes-Szemerényi Ágnes: Néprajzi lexikon. II. köt. Bp., 1979. 29.

2 Vajda Mária: „Komádi, Tóti, bocsorban jár a liba”. Bosszantó folklórhagyományok. Bp., 2006. 8.

3 Kerényi Ferenc: Pest vármegye irodalmi élete. 1790–1876. Bp., 2002. 229.

4 Küllös Imola (sajtó alá rend.): Mulattatók. Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század. IV., Közköltészet 1. köt. Bp., 2000. 278., 280., jegyzetek, szómagyarázatok 526–528.

VOLENTICS GYULA

Delia István plébános élete és munkássága

Delia István apja, id. Delia István cipésmester, Delia Mihály és Steyer Éva gyermekeként született. Anyjának, Herczeg Veronikának Herczeg János és Zdravec Rozália voltak a szülei. Édesapja a Vajdaságból származott, míg édesanyja Kiskunhalastól néhány kilométerre látta meg a napvilágot. Apja – 1896-ban kelt leszerelő levele szerint – huszárként szolgált az Észak-Németországban (Alsó-Szászországban) található Wolfsburg városában. Szülei 1904-ben, Kiskunhalason kötöttek házasságot.

Delia István 1905. június 9-én született az akkor még Pest-Pilis-Solt vármegyei és a Váci Egyházmegyében található Kiskunhalason. Elemi iskolai kötelezettségeinek 1911-től 1915-ig a Kiskunhalasi Központi Állami Elemi Iskola falai között tett eleget. Annak ellenére, hogy később katolikus pap lett, gimnáziumi tanulmányait – 1916 és 1923 között – a Kiskunhalasi Református Főgimnáziumban végezte. Tanulmányi eredménye végig kimagaslóan jó volt. Delia István papszentelése 1927. október 16-án történt Vácon. Primíciáját (újmiséjét) ekkor szülőhelyén is bemutatthatta.

Delia István 1943-ban

Papi pályáját 1927–1930 között Sándorfalván, majd 1930–1931-ben Csongrádon segédlelkészként (káplán) kezdte. Az 1931–1932 években Gödöllőn hitoktató, majd 1932–36-ig ismét segédlelkész a Vác-Felsővárosi Plébánián. Ezután a Csongrád megyei Pusztamérgeresre került, ahol 1936 és 1943 között teljesített plébánosi szolgálatot és tevékenyen részt vett abban a munkában,

amely a településnek saját templomot adott. A pusztamérgeresi templom építésének terve már 1911-ben felmerült. Az I. világháború, majd az azt követő zavaros politikai helyzet, később a gazdasági világválság miatt azonban a tényleges építési munkálatok csak 1937-ben, egy évvel Delia István idehelyezése után kezdődhettek el. Az ő kitartó munkájának, fáradalmat és a sorssal megalkuvást nem ismerő egyéniségének eredményeképpen a templom 1939-ben elkészült.

Hét alföldi év után Delia Dunakeszire került, ahol a MÁV-telepen 1943–1956 között kihelyezett lelkészi feladatokat teljesített, ugyanis e plébánia csak 1957-től lett önálló. Delia hivatalosan 1943. szeptember 1-től lett dunakeszi lakos. Első „szállásadója” a Magyar Államvasutak, lakása pedig a Műhelytelep VII. épület II. emelet 2. ajtó alatt volt. 1950 szeptemberében már a Szent István út 38. szám alatt lévő plébániára költözhetett át. Munkakönyvi bejegyzése alapján 1943-ban mint római katolikus „MÁV tanonchitoktató” dolgozott Dunakeszi-Műhelytelepen. Meghatározó szerepet vállalt a Jézus Szíve templom (Mindszenty tér 2.) felépítésében (1942–1944), illetve a plébánia létrehozásában. 1944-re elkészült a templom, melyet a váci püspök, dr. Pétery József június 29-én a bombázások miatt csak a reggeli órákban tudott felszentelni. Azonban az új templom nem sokáig okozott örömet a híveknek, mivel a háború alatt Vác irányából egy belövés megrongálta falát és tornyát. Később a Járműjavító dolgozói hozták helyre a károkat.

Delia a háború idején a hívek igaz gyámolítója volt, bár fennmaradt levelezése alapján megállapítható, hogy többen bírálták is. 1952-ben Dunakeszin ünnepelhette ezüstmiséjét.

Delia István 1948-ban Dunakeszin,
Kilenyi Terézia elsőáldozóval

Pályája végén, 1956 és 1971 között, Bartoss Gézátt váltva, köztisztviselőként álló plébánosként működött Sződön. Idős szüleit magához vette, akik később itt, a plébánián hunytak el.

A szödi templomot plébánossága idején, 1959-ben al-secco technikával kifestették. Ekkortól márványmintásak az oszlopok, díszítettek az ablakok alsó és felső részei és freskóval díszítettek a boltozatok. 1963 decemberében tiszteletbeli esperes címet kapott. Megromlott egészsége miatt 1971-ben Antal József követte őt a plébánosi szolgálatban, de adminisztrátorként továbbra is a plébánián lakott. Sajnos a Historia Domusba (egyház történet) nem írt. Delia Pista bácsit – ahogy a szödiek azóta is emlegetik – a szödi plébániaépület emeleti lakosztályában 1971. október 23-án, 66. életévében érte a halál. Lelki üdvéért a szentmisét és a temetési szertartást egyaránt dr. Vajda József váci segédpüspök végezte. Magánkönyvtárát a Váci Egyházmegyei Könyvtárra hagyta. A szödiek emlékeztében szokimondó, közvetlen, barátságos emberként maradt meg. Sírján az alábbi felirat olvasható:

„Szeretett lelkipásztorunk Delia István c. esperes 1905–1971
»Nem magának élt, hanem másokat boldogítani volt célja,
s jót tenni öröme.«

Hálából a szödi hívek”

Forrásirodalom:

Csoma Attila (szerk.): *Dunakeszi arcképcsarnok*. Dunakeszi, 2005.

Delia István plébános hagyatéka (Szödi Helytörténeti Alapítvány Levéltára)

Dr. Varga Lajos: *Dunakeszi egyháztörténetének vázlatos ismertetése*. In.: *Dunakeszi Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola 2003–2004. évi évkönyve*. (különlenyomat). Dunakeszi, 2004.

Dr. Varga Lajos: *A Váci Egyházmegye történeti földrajza*. Vác, 1997.

Historia Domus Szödiensis

Szödi halotti anyakönyv (1963, 1965, 1971, Polgármesteri Hivatal)

Váci Egyházmegyei Almanach. Vác, 1970.

Volentics Gyula: *Szöd község történeti monográfiája 1255–2005*. Szöd, 2005.

LŐRINCZ RÓBERT

A Dunakeszi Magyarság labdarúgóinak 1930-as olaszországi túrája

Vajon gondolta-e Horváth Gyula, a Dunakeszi Magyarság futballcsapatának trénera, hogy ígéretét – miszerint ha fiai megnyerik a KÖLASZ' 1929/30-as első osztályú bajnokságát, a gárda az 1931-es újívet olasz földön köszönti – be kell majd váltania? Nem tudjuk, de az bizonyos, hogy 1930 ősze már az olaszországi túra szervezésével telt a klubnál.

Az alig négy éve, 1926-ban a dunakeszi MÁV Járműjavító sportegyesületeként alakult Magyarság² futballistái meglepő gyorsasággal érték el sikereiket. A zöld-pirosak az amatőr csapatok részére kiírt területi küzdelmek közép-magyarországi bajnokságában³ már az első évben kiharcolták az első osztályba jutást. A következő idényben a gárda megnyerte az amatőr egyetemen alapított országos kupaküzdelmet, a Corinthian vándordíjat, majd 1930-ban már a közép-magyarországi régió bajnokaként köszönthette csapatát az egyre növekvő számú dunakeszi szurkolósereg.

A csapat bajnok lett, Horváth Gyula pedig betartotta a szavát. Az edző felvette a kapcsolatot az Olaszországban korábban játékosként, ekkor már trénerként dolgozó Csapkay Károllyal⁴, kinek révén a klubvezetés előnyös szerződéseket kötött néhány talján csapattal, a december-januárra tervezett túra idejére. A két ország labdarúgó szövetségeinek engedélyével a Csapkay által dirigált Montevarchi csapata hívta meg a dunakeszieket.

Az 1920-as, 30-as években a magyar futballklubok előszeretettel töltötték a téli holidényt ún. „túrázással”, s ez 1930 decemberében sem történt másképp. A Dunakeszi Magyarságon kívül még tizenkét túracapat készülődött az utazásra, profik és amatőrök egyaránt, legtöbbjük olasz földön kötve le mérkőzéseit.

A Magyarság az elsők között, december 22-én, éjjel fél tizenkettőkor kelt útnak a Keleti pályaudvarról. A vonat másnap reggel indult tovább Bécsből az olasz határ felé, s az utazás nem telt eseménytelenül. A csapat kocsijába egy hatalmas lengyel társaság szállt fel, sok fiatal és csinos hölgytággal. A futballisták lelkesedése egyre fokozódott, s hamarosan, a nők kívánságára a fiúk egymás után énekelték a szebbnél-szebb magyar dalokat, melyért sok édesség volt a jutalom. A felzendülő lengyel énekeket a fiúk tapsorkánnal díjazták. A lengyel-magyar barátkozást csak Semmering hófedte hegycsúcsai szakították meg. A dunakeszi futballisták szinte nem tudtak betelni a fenséges látvánnyal. Nem csoda, hiszen alig néhányan láttak közülük eddig hasonló tájat. December 24-én reggelre Velencén, Bolognán, Firenzén keresztül Montevarchiba,

útja célpontjához érkezett a társaság. Szentestére a túraszervező Csapkay Károly (aki már Firenzében várta a csapatot) vendége volt a gárda, ám a kis karácsonyfa mellől a játékosok hamar nyugovóra tértek, hisz másnap már játszaniuk kellett. Méghozzá nem is akármilyen meccsen, hanem a klub történetének első nemzetközi találkozóján!

Az ellenfél az 1902-ben alakult, alsóbb osztályban szereplő montevarchi Aquila csapata volt. A Csapkay dirigálta olasz együttes kitűnő játékkal rukkolt elő, ennek ellenére a Váci SE-től kölcsönkért Zsenter, valamint Bretsch góljaival (az olaszok Lenzialte révén csak 11-esből voltak eredményesek) a Magyarság 2:1-es győzelemmel esett át a tűzkeresztségen.

A Montevarchiban „állomásozó” dunakeszieket a helyiek nagy szeretettel és (az eredmény ismeretében) nagy tisztelettel vették körül. A képeslapot vásároló játékosoktól a kereskedő nem fogadott el pénzt, sőt volt, aki a borbélynál is pontosan annyit kapott vissza apróban, mint amennyit fizetett. A mérkőzés után a csapat színházban járt, s az ott történetekre Horváth tréner így emlékezett vissza: „*Este színházba mentünk, s itt roppant megható ünneplésben volt részünk. Mikor beléptünk, óriási tapsvihar fogadott, majd a zenekar rázendített a Himnuszra, mit az egész közönség állva hallgatott végig. Utána a Szózatot is eljátszották...*”⁵

A következő nap, december 26-án, a csapat autóbusszon második mérkőzésének színhelyére, Sienába utazott. Dél előtt a városházára volt hivatalos a küldöttség, ahol a polgármesterrel az élen meleg fogadtatásban részesítették a dunakeszieket. A csapattal tartó Szirmay főmérnök köszönő szavait Csapkay Károly fordította olaszra.

A délutáni ellenfél, a szintén alsóbb osztályban vitézkedő Robur Siena (mai nevén AC Siena)⁶ együttese volt. A zászlócsere követően a helyi vasutasok nagy doboz cukorkával lepték meg a Magyarság tagjait. A mérkőzés egyoldalú játékot hozott. A csapat kitűnő formát mutatva, a Horváth, Zsenter, Zsíros trió főszerreplésével, 4:0-ra verte a közepes erőt képviselő hazaiakat. A sienai közönség zúgó tapssal kérte a dunakeszi balszélsőt, Faint, ördögös cseleinek bemutatására.

A túra harmadik találkozójára december 28-án került sor Perugiában. A Magyarságra az akkor még szintén alsó vonalbeli, de az addigi legnehezebb ellenfél, az AC Perugia várt. A helyi piros-fehér gárda – Giuseppe Chellini olasz kereskedő jóvoltából – a neves profiklub, a Debreceni Bocskay 3500 lírás túllicitálása ellenére, a Magyarsággal kötött szerződést. Perugiába nem kísérte el a csapatot az eddig mindenben segítő, főszervező Csapkay, de pompás helyettesítője akadt az ellenfél szintén magyar edzője, Hermann Imre személyében.

A mérkőzést nagy várakozás előzte meg, szépszámu közönség töltötte meg a perugiai stadiont. A magyar játékosok zászlót, az olaszok pedig egy-egy nagy doboz perugiai csokoládét ajándékoztak az ellenfélnek. A baráti hangulat azonban itt egy időre megszakadt. A sérülések miatt tartalékos dunakesziek nem tudtak mit kezdeni az olaszok erőszakos játéktílusával. A Perugia, a védelem súlyos hibáját követő, 11.

1 Közép-magyarországi Labdarúgó Alsövetség

2 Ebben az időben Dunakeszin csak az 1924-ben alakult Dunakeszi SE, Alagon pedig az 1914-ben létrejött Alagi SC működött, mint sportegyesület.

3 1926-tól a profi bajnokság két osztályán kívüli csapatok, a különböző régiókat felügyelő alsövetségek amatőr bajnokságaiban indulhattak

4 Csapkay Károly (1894–1966)

5 Nemzeti Sport, 1931. jan. 12. 7-8.

6 A napjainkban az olasz első osztályban szereplő klub 1904-ben alakult. 1908 és 1934 között játszott Robur Siena néven.

percben szerzett góllal megnyerte a találkozót. Ebben a győzelemben azonban a helyi játékevezető is szerepet vállalt. A legutolsó pillanatban Zsenter fejese az üresen álló kapu felső léccéről pattant vissza, pont Zsíros elé. A magyar csatár senkitől sem zavartatva éppen lövésre készült, amikor megszólalt a bíró sípja, mely véget vetett a mérkőzésnek.

A találkozó után a csapat visszautazott Montevarchiba, ahol a város pezsgős vacsorán látta vendégül. Másnap reggel a társaság felkerekedett, az úticél Firenze volt. Egy napot töltött itt a csapat, felkeresve a „reneszánsz bölcsőjének” tartott város legtöbb nevezetességét. A játékosokat leginkább a Mediciek híres palotája és a Szent Lőrinc templom szépsége ragadta magával.

A sok sérülés és az egyre növekvő honvágy miatt a túra vezetősége úgy döntött, hogy nem köt le több mérkőzést és hazaindul. A dunakesziek jó játékanak azonban gyorsan híre ment (az olasz lapok még a vesztes mérkőzés után is elismerőleg írtak a csapatról), így még a hazafelé tartó vonaton is kézbesítettek nekik sürgönyöket, amelyekben további mérkőzéseket ajánlottak fel. A honvágy azonban győzött! Még Firenzében búcsút vett a társaság a túra önzetlen létrehozójától, Csapkay Károlytól, aki még ide is elkísérte a csapatot.

December 30-a Velence építészeti remekeinek megtekintésével telt, majd a küldöttség Bécsen keresztül Budapest felé vette az irányt. A Magyarság az év utolsó napján, délben érkezett meg a bécsi gyorsra a Nyugati pályaudvarra. Az egyesület főtítkára már Győrbe elébe utazott az érkezőknek és itt üdvözölte őket. Budapesten számos hozzátartozó és vezetőségi tag várta a játékosokat. A KÖLASZ képviselőjében Vági Kálmán főtítkár köszöntötte a szép sikerrel szereplő együttest. A legnagyobb ünnepelés azonban Dunakeszin zajlott. A fellobogózott állomásépület előtt a Magyarság cserkészzenekara, valamint – Lányi Ferenc elnökkel az élen – az egyesület vezetősége várta a hazatérőket.

Az üdvözlő beszédek után, a zenekar kísérete mellett vonult a társaság a Műhelytelep kultúrházába, ahol délután három órakor Lányi Ferenc díszében látta vendégül a csapat tagjait és vezetőit. Lányi üdvözlő szavai után Schiller Jenő a KÖLASZ alelnöke kifejtette, hogy a Dunakeszi Magyarságot a szövetség az egyik legnagyobb büszkeségének tekinti, mert rajta kívül csupán a szövetség egyetlen csapata tudott külföldön eredményes lenni.

Az elkövetkező majd nyolcvan év alatt ehhez fogható nemzetközi sikereket sajnos már nem tudtak elérni az 1950-es évektől Dunakeszi Vasutas SE néven működő egyesület futballistái. Itthon, a különböző alsóbb osztályokban szereplő, jelenleg a negyedik vonalban küzdő „Magyi” többször is az élvonal küszöbén állt, azonban azt eddig még nem sikerült átlépnie. Az 1930-as olasz túra eseményei mindenesetre arany betűkkel íródhatnak bele az idén fennállásának 82. évét ünneplő egyesület emlékkönyvébe.

A túra során lejátszott mérkőzések rövid jegyzőkönyvei:

1930. december 25. (csütörtök), Montevarchi
Montevarchi Aquila - Dunakeszi Magyarság 1:2 (0:2)
G.: Lenzialte (11-esből) ill. Zsenter, Bretsch

1930. december 26. (péntek), Siena
Robur Siena - Dunakeszi Magyarság 0:4 (0:4)

1930. december 28. (vasárnap), Perugia
AC Perugia - Dunakeszi Magyarság 1:0 (0:0)

*A képen: Közös fotó a Montevarchi csapatával.
(Jobbra, keresztcsíkos mezben a Magyarság labdarúgói)*

Felhasznált források:

Nemzeti Sport, 1931. jan. 4., jan. 12.

Sport hírlap, 1930. dec. 27., 1931. jan. 1.

Dunakeszi Vasutas sport öt évtizede. Dunakeszi, 1975.

BÁTONYI PÁL

Körtvélyes, Kesző és Sárffő magyar földbirtokos családjai

II. rész

Az 1625-ben nádorrá választott Esterházy Miklós – okleveles jóváhagyásával – engedélyezte báró Esterházy Pál tábornoknak, hogy 1630-ban eladja Keszit, Csömört és Szentmihályt (ma Budapest XVI. kerület) nemzetes és vitézlő Buday Bornemisza Bolgár Pálnak és nemzetes és vitézlő Pilinyi Benedeknek. A későbbiekben a Pilinyiek csömöri és szentmihályi, majd keszői részüket is eladták Buday Bornemisza Bolgár Pálnak (a latin nyelvű oklevelekben általában a neve: Pauli Bornemisza alias Bolgár de Buda), aki az 1661-ben bekövetkezett haláláig a birtokosuk maradt.

Ebben az időszakban Buda, Pest és Vác várai oszmán uralom alatt voltak. Pest várában 1631-32-ben 738 fizetett katona volt: 185 műsztafiz (várvédő gyalogos), 32 tüzér, 130 lovas, 73 tatár lovas, 89 azab (gyalogos), 39 iszkáboló és hajóács, 15 kikötői munkás, 175 martalóc (keresztény rácok, vlahok), míg Vác várában 1629-1632-ig 437 zsoldost tartottak számon (75 műsztafiz, 18 tüzér, 165 lovas, 154 aszab, 61 martalóc).¹ E városok többségi moszlim katonasága és lakossága bosnyák, míg a keresztények főleg rác eredetűek voltak. A kevés magyar (legtöbbsen Vácott éltek) mellett még nagyon sokféle eredetű a népesség (török, tatár, balkáni népek, zsidók és néhány német, olasz, cseh, tót). A nevek is megtévesztőek lehetnek, hiszen a váci Csiszár János fia Pervane Abdullah néven lett moszlim.

A viszonylag békés időszaknak köszönhetően ezekben az években a környező települések magyar lakosságának létszáma stagnált. A Pest-Pilis-Solt vármegyei adójegyzékek szerint Sződ 1635-ben 3, míg 1661-ben 3 és fél porta volt (egy porta általában 4 háztartást jelentett). A vármegye irányítása a jól megerősített várral rendelkező Fülekről történt. A vármegye vezetői és a budai vilájet oszmán vezetői magyarul leveleztek egymással, a Habsburg adminisztrációval a levelezés latin nyelvű volt. A vármegye vezetése és a birtokosok a hódoltsági területen lévő településeket a bírók által, vagy a helyszínrre kimenve vezették. Buday Bornemisza Bolgár Pál ezekben az években a Habsburg királyok kezén lévő Szécsényben lakott, de iratainak többsége az Uzum Ibrahim budai basa által vezetett 1682. évi Fülek várának lerombolását eredményező ostromkor megsemmisült. A Pest-Pilis-Solt és a Nógrád vármegyei jegyzőkönyvek egy része ugyanekkor semmisült meg, de a rombolásban részt vevő Thököly Imre vezette kuruc és az Apafi Mihály vezette erdélyi seregnek köszönhetően más részei megmaradtak.²

Dunakeszi területén az 1630 és 1661 közötti időszakban laktak jobbágyok, akik békében éltek, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. A település életét a Habsburg birtokban lévő Szécsényből Buday Bornemisza Bolgár Pál és Pilinyből a Pilinyiek mint birtokosok, a magyar törvények szerint irányították. A település az oszmán birtokosoknak is adózott. A vármegye a Habsburg birtokban lévő Fülekről döntött a települést érintő ügyekben, de többnyire a török birtokban lévő Vácról küldte ki az esküdteket. A vármegyei döntéseket mindig alapos tanúkihallgatás előzte meg.

A továbbiakban Pest-Pilis-Solt és Nógrád vármegyei közgyűlések jegyzőkönyveiből és igazságszolgáltatási irataiból – az érintett időszakokra vonatkozóan – Dunakeszivel kapcsolatosan válogatok. A közgyűlések jegyzőkönyvei latinul készültek, de a tanúknak feltett kérdéseket és a vallo-másokat magyarul írták le, mivel a jobbágyok általában csak magyarul értettek.

Füleken, 1638. július 1-jén a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Buday Pál” egyes szomszédait – solti és szal-ki lakosokat – eltiltja „Réfalu, Kesző, Csömör, Szent Mihály prédiümök” használatától.³

Battik Gergely Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1638. december 20-án a Vácott lakó Varga János és Fráter Péter esküdtek kiszálltak „Keszü” határába és „Budai Bornemissa Pál” kérésére tanúkihallgatást tartottak a „Csörcc arokia” mellett fekvő rétek birtoklásáról. A tanúkat megkérdezték, a rétek Keszihez, vagy Alaghoz tartoznak-e? Kihallgattak 4 sződi, 3 rátóti, 2 hartyáni, 3 némedi, 6 veres-egyházi, 2 szadai, 1 szentmiklósi, 1 mogyoródi és 22 váci jobbágyot. A vallo-mások szerint a keszi földesurak engedel-méből 45 éve a váciak kaszálták, illetve a „kinn háló” csor-dái használták és a fótiak csak 2-3 éve „vonakodnak” érte. Tanúsítják, hogy Keszi határa a Csörsz-árok volt. Többen el-mondták, hogy a fótiak a Keszi határában lévő „Sarfő” nevű rétet is használják.⁴

Füleken 1639. május 26-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Bornemissza Pál” a maga nevében, Horvát István pedig Pilinyi Albert nevében eltiltja mindazokat, kik Tabd prédiümöt erőszakosan megrohanták, így Hartyáni Jánost is.⁵ (Valószínűleg ekkor már Pilinyi Benedek nem él.)

Battik Gergely, Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1640. március 27-én Szilassy András szolgabíró, Battik János és Szilassy Pál Alag pusztá birtoklása ügyében Vámosy István és felesége, Aszalay Erzsébet kérésére tanúkihallgatást tartottak. A kihallgatás során a két kérdéssel kapcsolatban 41 főt és egy-egy valkói, pusztaszentmiklósi, sződi, szadai és pándi jobbágy tanúskodott. A tanúk szerint „Kesző” és „Allag” határában a „Csörsz Árok”-hoz nyúló hegy aljáig a rét az alagi földesuraké, amit a fótiak használnak, de a váciak a rét egy részét új határjelekkel jelölve – Nagy Gábor váci bíró utasítására – használják.⁶

Füleken 1642. február 13-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Buday Pál” kéri, hogy mivel „Kesző” possessió határainak megvédése neki sok pénzbe került, a possessió felét birtokló „Piliny Mihályt” kötelezzék arra, hogy a költségek felét kifizesse. Ugyanekkor Vámosy István és Buday Pál ügyében, kik a „Kesző” possessió és Alag prédiüm közötti határ kérdésében pereskednek, egyeztető bizottság kiküldését rendelik el a határ megállapítása céljából.⁷

3 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1638-1711. I. Bp., 1983. 18.*

4 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok. I. 1589-1660. Bp., 1998. 23-27.*

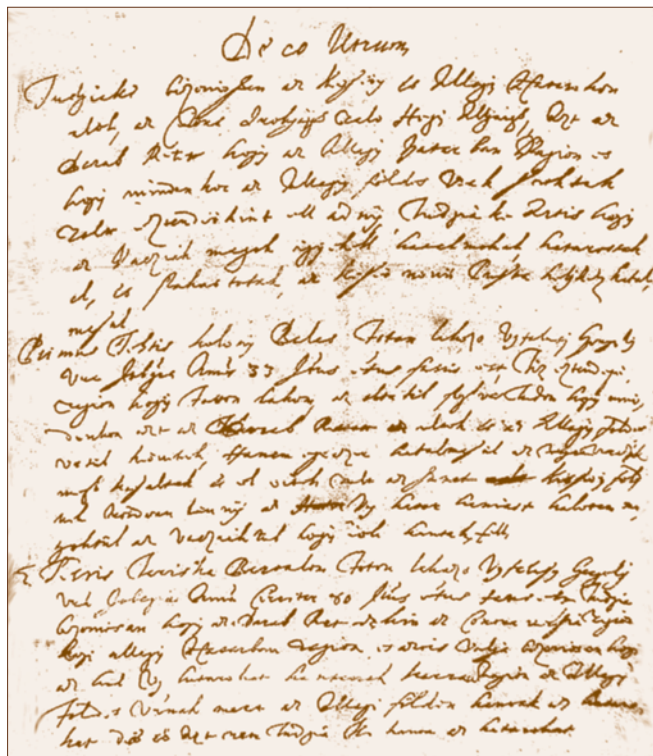
5 Borosy A.: *i. m.* 1983. 23.

6 Borosy A.: *i. m.* 1998. 29-34.

7 Borosy A.: *i. m.* 1983. 35.

1 Hegyi Klára: *A török hódoltság várai és várkatonasága. II. Bp., 2007. 524., 547.*

2 Parti Zoltán: *Fülek. Fülek, 2007. 251.*

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv részlet 1640⁸

Füleken 1643. február 26-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen Pilinyi Albert perel választott bíró előtt „Budai Bornemissza, másként Bolgár Pál” ellen vagyonmegosztás tárgyában. Ugyanekkor Vámosy István felesége, Aszalay Erzsébet eltiltja szomszédait különösen „Footh” és „Kesző” lakóit „Alagh” prédiom használatától, valamint bejelenti, hogy folytatja perét Nagyfalui Gergely váci püspök ellen, ahol prokurátora (ügyvédje) „Buday Pál”.⁹

Füleken 1643. december 10-én a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen Aszalay Erzsébet nevében Libercsey Ferenc tiltakozást jelent be, mert Vác város lakói „Alagh” prédiom egy részét elfoglalták és „Kesző” possessióhoz csatolták. Ugyanekkor „Bornemissza, másként Buday Pál” nevében Kandó János a „Kesző” és „Alagh” között fekvő földterület ügyében Aszalay Erzsébet ellen tiltakozik. A „foothi” határkövek ügyében kiegyezett Újfalu Gergellyel. Aszalay Erzsébetet a törvényes eljárásra utasítja.¹⁰

Szécsényben 1652. július 8-án a Nógrád vármegyei közgyűlésen a határkiigazítási eljárások végrehajtására kijelölik többek között Buday Pált is.¹¹

Ráday András, Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1653. március 11-én Varga János Vácott lakó esküdt és Tönköly István Tordán lakó esküdt Újfalu László kérésére Alagon tanúkihallgatást tartottak 3 kérdésben. A tanúk 9 gödöllői, 2 kerepesi, 3 szadai, 1 rátóti, 4 szentmiklósi, 4 mogyoródi és 1 cinkotai jobbágy vallomásai szerint „Csörcc Arok” és „Guba Hegye” közti földek Alaghoz tartoznak és egy határjelet a „kesziy Dinnés Balázs” elszántott. A „Sárfű” nevű rét fele „Sikator” tartozéka, fele Palotáé, más vélemény szerint az

utóbbi fele „Megier” tartozéka. Egy tanú szerint 1647-ben Kerekes Ádám fóti bíró adósságok miatt vette el „Budaj Pálnak Tot Gergely” nevű keszi jobbágyától két ökrét.¹²

Ráday András Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1653. május 27-én Varga János Vácott lakó esküdt és Tönköly István Tordán lakó esküdt Újfalu János és László kérésére Fóton tanúkihallgatást tartottak. A 9 kérdésre 1 kosdi, 1 rátóti, 1 szentmiklósi, 2 szadai, 7 gödöllői, 3 mogyoródi, 1 cinkotai és 1 hartyáni jobbágy vallott. A vallomások szerint „Sár fő Nevő Rétek” fele megyeri, fele sikátori föld. Tanúsítják továbbá, hogy 7 évvel ezelőtt „Tefter tihaja” a budai sereggel dézsmálta meg a kesziek búzáját és szénáját, nem pedig a fótiak. Egy válasz eredeti nevekkal, de mai magyar nyelven: „Vegh Orbán Vamosi Istvánnak” 95 éves gödöllői jobbágya vallja: Sárfű rét fele megyeri, fele sikátori föld. A fótiak nem dézsmálták soha, a kesziek sem, hanem a „Tefter tihaja” dézsmálta, s a keszikkel vitték be Budára. A „Tefter tihaja” erőszakkal hajtotta ki a vidéki és fóti embereket az alagi határra. A föld, ahonnet a török a dézsmát elvitte, Alaghoz tartozik. Egy tanú szerint a Keszin lakó „Tot Gergely, Santa Péter és Juhasz György” lovak áráért 15 forinttal tartozott a Fóton lakó Kerekes Ádámnak és „Tot Jánosnak”. A hitelezők a szokás szerint két pénzt tettek le Keszin a bírónak s úgy fogtak ki két ökröt Tóth Gergely szekereiből. A háromszor 15 napos határidőre sem váltották ki az ökröket, ezért eladták őket. Egy év és hét hét után 15 forintért Tóth Gergely visszavásárolta ökreit.¹³

Ráday András Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1654. január 12-én Varga János és Fráter Balázs Vácott lakó esküdtek Újfalu János és László kérésére Fóton tanúkihallgatást tartottak. A 10 kérdésre 2 ócsai, 3 csabai, 1 péceli, 3 gödöllői, 1 szentmártonkátai, 3 sülyi, 2 gyömrői, 3 veresegyházi és 3 szódi jobbágy vallott. A „Sárfő” nevű rétet a többség szerint a fótiak bírták, de egyesek szerint megyeri föld, a 6 évig Keszin lakó „Tögjesi Benedek” és még 3 tanú szerint a rét felét a fótiak, felét a kesziek bírták.¹⁴ Füleken 1658. május 28-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen elrendelték, hogy a király által küldendő német katonaság ellátására portánként egy „kila” lisztet és egy „kila” árpát, vagy abrakot szedjenek be a szolgabírák. A távolabbi járásokban portánként 5 forintot vessenek ki, amiért 40 vágómarhát és 13 akó bort szerezzenek be. Ez ügyben a nádorhoz küldik „Budai Bornemissza Bolgár Pált” és Kutassy Györgyöt, kiknek utipénzül 15 tallért utalnak ki. Ebből „Buday Pál” 5 tallért kap, mert ő ugyanezen ügyben Nógrád megye küldöttként is szerepel.¹⁵

Füleken 1658. július 4-én a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Budai Bornemissza Bolgár Pál”, a nádortól visszatérő követ jelentett a császári katonaság élelmiszerellátására felajánlott gabona ügyében.¹⁶ Buday Bornemissza Bolgár Pál 1661-ben bekövetkezett halálakor végrendeletében leányaira hagyta birtokait:

„... Anna asszonynak, nemzetes nemes és vitézlő Vathay Pál feleségének és hasonlóképpen Sára leányomnak, néhai nemzetes vitézlő Bernátfalvi Földváry János úr meghagyott özvegyének hogy mindennekkel egyaránt osszanak.”¹⁷

8 Borosy A.: i. m. 1998. 31.

9 Borosy A.: i. m. 1983. 42-43.

10 Borosy A.: i. m. 1983. 49.

11 Tóth Péter: Nógrád vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656. Salgótarján, 2001. 23.

12 Borosy A.: i. m. 1998. 112-114.

13 Borosy A.: i. m. 1998. 115-118.

14 Borosy A.: i. m. 1998. 135-139.

15 Borosy A.: i. m. 1983. 100.

16 Borosy A.: i. m. 1983. 100.

17 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

LEGINDI TÍMEA

Tősgyökeres dunakesziek – Emlékek a Legindi család történetéből

*„Hasznos szolgálatot tesz a hazának
ki családja múltját feltárja,
hiszen egy-egy család múltja,
a haza történelmének egy-egy lapja.”*

Mindenki tudni szeretné honnan jött. Így vagyok ezzel én is, ezért az előző évben komolyabban elkezdtem érdeklődni családom története iránt. Ennek a hosszú időt igénylő nyomozásnak eredményét olvashatják az alábbiakban.

Több olyan család is él Dunakeszin, melyek története századokat átölelően összekapcsolódik városunk történetével. A Legindiek csaknem 250 éves múltra tekinthetnek vissza a településen. Legelső ismert családtagunk Legendi Mátyás, aki féltelkes jobbágyként szerepel egy 1768-ban Dunakesziről készült összeírásban. Feltételezhető, hogy a Legendi családnév alakulhatott át később – esetleg egyszeri véletlen elírás vagy félreolvasás következtében – Legindivé. Azok a családtagjaim, akikre dédnagymamám segítségével sikerült visszaemlékeznünk, már többnyire a Legindi nevet viselték.

Legnevesebb felmenőm, akinek neve sokak számára még ma is ismerősen csenghet, ifj. Legindi János, aki 1881. január 17-én született Dunakeszin. Dédnagypapám édesapja, aki a községházán pénztárnoki hivatalt töltött be, több okból is kivételes személynek számított a maga korában.

Ifj. Legindi János 19 évesen

Különös figurának tartották, aki a mai embert is megmosolyogtatná küllemével. Ahogy dédnagymamám mondta, nagyon jólöltözött volt, mindig adott magára, dolgozni tetőtől talpig fehér ruhában járt. Egyéniségét illetően rendkívül igazságosnak, munkáját becsülettel és tisztességgel végző embernek ismerték. Munkásságát a Dunakeszi város Polgármesteri Hivatalában elhelyezett emléktábla őrzi. 36

éves korában halt meg. Három testvére volt: Julianna, István és Mária. Felesége Kiss Julianna (szül.: 1885. december 20.; megh.: 1965. október 9.). Egyik legnagyobb családi kincsünk az a réteses tál, melyen kettőjük neve szerepel. A tál napjainkban a városi Révész István Helytörténeti Gyűjteményben kiemelt helyen vitrinbe zárva, a kiállítás egyik fő darabját képezi.

A réteses tál

Az érdeklődőknek először néhány éve a Szent Mihály templomban megrendezett tárlaton volt lehetőségük megtekinteni. Az arannyal festett kék mintájú tálat a család ajándékba kapta, hétköznapiokon egyáltalán nem használták.

Ifj. Legindi János fia dédnagypapám, vagyis Legindi István volt, aki 1914. augusztus 20-án született, természetesen szintén Dunakeszin. Csakúgy mint régebbi felmenőim legnagyobb része, ő is gazdálkodással foglalkozott. A „rég dunakesziek” talán még ma is emlékeznek vele kapcsolatban arra az esetre, ami azzal a fogadással kezdődött, vajon sikerül-e bemennie lóháton a „rég Legindi-féle” házzal átellenben lévő Bürger kocsmába. (A kocsmá még ma is működik a Vasút és a Martinovics utcák sarkán). Sikerült neki, és a történetet a mai napig sokan emlegetik. 1979. június 21-én, 65 évesen halt meg.

*Dr. Legindi István
(1912–1980)*

Többek fülében ismerősen csenghet dédnagypapám unokatestvérenek, dr. Legindi Istvánnak a neve is, aki plébánosként kezdte munkásságát. Az egyházi rend szentségét 1935-ben vette fel Vácott. A háború után szüleit kiforgatták a vagyonukból, elvették a család több generációkon át művelt földjét. Legindi István szülei segítségére akart sietni a bajban, de előjárói – nem akarván összeütközésbe kerülni az új hatalommal – ezt nem engedték meg neki. Ezért 1947. február 10-én kilépett

a Katolikus Egyház kötelékéből. A hittudományi főiskolai végzettséggel csak fizikai munkásként tudott elhelyezkedni, végül a Magyar Pamutiparnál kapott három műszakos állást. Az alkatahoz nem igazán illő munkát is nagy szorgalommal végezte, amellyel nagy megbecsülést vívott ki magának. Hamar támogatói akadtak, akik egyengették az orvosi egyetemre való felvételét, így a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karának hallgatója lett. Az egyetemet azonban csak megszakításokkal tudta elvégezni (1947 és 1955 között), mert mint politikailag megbízhatatlan személyt több ízben eltanácsolták. A nehézségek ellenére azonban nem adta fel, lediplomázott, majd orvosként Nagykátán állt munkába. Onnan 1957. május 1-jén Felsőödre került, hogy családjához közelebb legyen. Egy évvel később házasságot kötött, de gyermeke nem született. Dunakeszi növekedésével folyamatosan szaporodtak az orvosi körzetek, így 1966-tól már helyben praktizálhatott. A szülők államosított házát vásárolta vissza és ott fogadta betegeit. Alig több mint tíz évet dolgozott itt, mert 1978-ben betegsége miatt nyugdíjazását kérte. Dr. Legindi István 1980. március 3-án halt meg Dunakeszin. Nevét ma utca őrzi a városban. Két testvére volt, Lajos és György. Lajos felesége Szabó Juliska, Szabó István bíró lánya volt.

Családunkat egy másik bíróval is rokoni szálak fűzik össze, név szerint a 48-as kitüntetett honvéd Száraz Istvánnal (1816–1895), aki üknagyanyám Kiss Julianna nagypapája volt és 31 évig látta el Dunakeszi bírói tisztségét.

Érdekesnek találnék egy olyan kutatást, mely fényt derítene a régi dunakesziek közötti rokoni kapcsolatokra. Biztos vagyok benne, hogy olyan hálózat alakulna ki a családok között, melyet álmunkban sem gondoltunk volna.

Írásom végén köszönetet szeretnék mondani dédnagymamámnak, Legindi Istvánné Szabó Máriának, aki idén

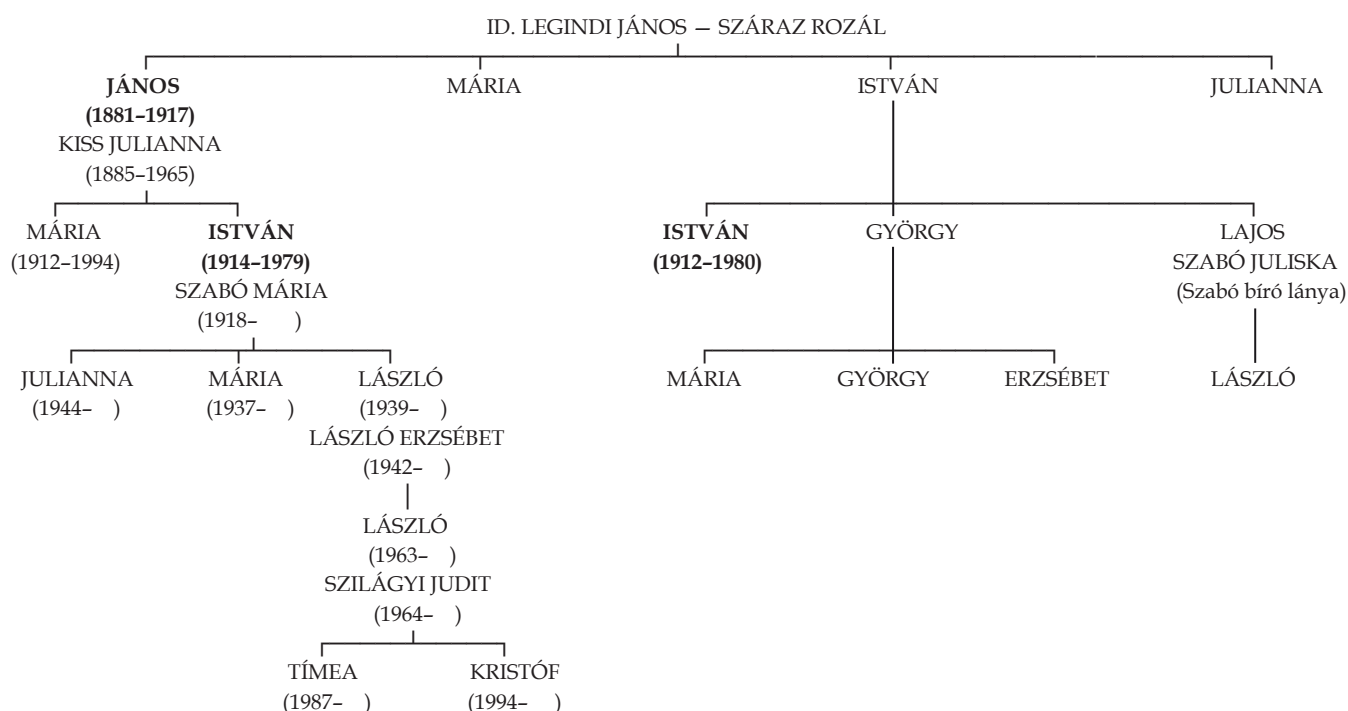
nyáron ünnepelte 90. születésnapját. Rengeteget mesélt nekem a régmúlt időről, olyan időszakokat feltárva és megélevenítve előttem, melyeket eddig csak a történelemkönyvekből ismertem.

Száraz Józsefné (szül. Bojsza Katalin)
és unokája Szabó Mária (dédnagymamám)

Még mélyebb értelmet nyertek számomra Esterházy Péter szavai, aki szerint *“az elődök tisztelete és emléküknak megbecsülése az alapja a család szeretetnek és egyszersmind a hazafiságnak is.”*

A Legindi családfe részlete

CSOMA ATTILA

Az 1739-es dunakeszi pestisjárvány

A XVIII. század első felében Dunakeszi egy kicsiny falu volt Pest megyében, amely a török hódoltság után az új élet lehetőségeit kereste. A Rákóczi-szabadságharc alatt rövid időre ismét elnéptelenedett (1707), de egy 1715-ös összeírás már 18 családot talált itt. A falu lassan benépesedett, és 1728-ban már 44 család lakta. A település 1737-ben gazdát cserélt és a Wataktól Orczy István birtokába került.

Időközben a Délvidéken dúltak a harcok a törökkel, amely egyre inkább visszaszorult a Balkánra. 1737-ben III. Károly magyar király Anna orosz hercegnő szövetségében újabb törökellenes hadjáratba kezdett, amely 120 ezer katonát és 50 ezer határőrt mozgósított. Az utakat katonák lepték el, és idővel felütötte fejét a rablás és a fosztogatás, majd talán a töröknél is nagyobb veszély, a pestis. Az első megbetegedéseket 1737-ben Erdélyből jelentették, de a mozgásba lendült seregek hamar elterjesztették a halálos kórt, így egy évvel később a pestis lassan átterjedt Magyarországra.¹ Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlése 1738. július 28-29-én tartott közgyűlésén foglalkozik először a járvánnyal, amikor közlésezik a helytartótanács intimatóriumait², amelyben azt kéri, hogy erősítsék meg a vesztegzárat a Tisza mentén.³ Ez azt jelentette, hogy senki sem jöhetett át a fertőzött területről a Tiszán, aki nem töltötte le a 42 napos karantént. Ezt kijelölt helyen kellett megtennie, ahol külön csak a pestisdoktorokkal érintkezhetek. A karantén természetesen a hadseregek mozgását is gátolta, de még ez sem állította meg a ragályt. Októberre gyakorlatilag megtiltották a Pestre való beutazást, de a várost a fertőzött Alföldről látták el élelmiszerrel, és nagy veszély volt, hogy a felterelt állatokon pestisbólgák jutnak a városba. 1739 elején két osztrák orvos jelentése szerint a Buda környéki falvak még érintetlenek voltak a járványtól.⁴ Közben az uralkodó mandátumot adott ki, amelyben rögzítette, hogy a pestissel érintett falvakat katonasággal vesztegzár alá kell venni. Az élelmezésről és a halottak eltemetéséről a vármegyének kellett gondoskodnia. A halottakat a temetőn kívül, az arra kijelölt helyen, a szokásosnál mélyebben kellett eltemetni. Az áldozatok ruháit és személyes tárgyait el kellett égetni.

A betegség a tél közeledtével visszahúzódott – így 1738-ban még Dunakeszi is megmenekült – az új év tavaszán azonban feltartóztathatatlanul újra támadt. A vármegyében először Izsákon⁵ ütötte fel a fejét áprilisban, majd Kecskeméten tombolt, ahol volt, hogy egy nap alatt 40 emberrel végzett.⁶ A nyár elején Budán is kitört a járvány, ezért a budai postamestert és hivatalát Dunakeszire kellett költöztetni. Az 1739. június 2-án Pesten tartott megyei közgyűlés jegyzőkönyvének regesztája így ír erről:

„Közlésezik a helytartótanács 1739. május 24-én Pozsonyban kelt, Esterházy Ferenc és Brunczvik Antal ellenjegyzésével kiadott intimatóriumát, melyben uralkodói parancsra közli, hogy

Buda helyett Dunakeszin lesz postaállomás. Innen indulhatnak a futárok Felső-Magyarországra, mások Ócsára.”⁷

A postaállomás létesítése nagy kockázatot jelentett a falu számára, hiszen az ország minden részét bejáró futárok különösen ki voltak téve a fertőzésveszélynek. A hírek áramlása viszont a járvány idején sem állhatott le, hiszen háború volt és a betegség elleni küzdelem utasításai is a postaszolgálaton keresztül folytak. A fertőzések elkerülése érdekében a postamester – a futárokon kívül – több füstölő segédvel dolgozott együtt. Ők voltak hivatottak fertőtleníteni a küldeményeket, de természetesen maguk is halálos veszélynek voltak kitéve. Az állás nem volt kifejezetten vonzó, pedig ingyen házat és földet kapott az, aki füstölőnek állt.

A postát a Dunán komppal vitték át, de a Buda felett és Dunakeszi alatt közlekedő komp túlterhelt volt, ezért az uralkodó július 19-én kelt döntése értelmében újra kellett indítani a szentendreit, amelynek útvonala azonban fertőzött területeket is érintett. A nagy veszély miatt a vármegye ezzel nem értett egyet, és mint később kiderült, féltelme beigazolódott. Az 1739. augusztus 25-án Rátóton tartott megyei közgyűlésen már a dunakeszi postamester azon kérelmével foglalkoztak, hogy biztosítsanak neki szállást Vácott, mert Dunakeszi is megfertőződött.⁸ A szabályok szerint Dunakeszi vesztegzár alá került, azaz se ki, se be nem mehetett senki. A postamester még le sem töltötte az ilyenkor kötelező veszteglés idejét, Kisvácon is kitört a pestis, így oda sem juthatott be. Így Szentendrét erre tette székhelyét, majd mivel a járvány ott is felütötte fejét a szomszédos Monostorra ment. Ekkor a vármegyében már többekben megfogalmazódott a vélemény, miszerint a járványt valójában a postamester és emberei terjesztik a környéken.⁹ A derék postamester még be sem tudott rendezkedni Monostoron, mikor embereivel együtt ő is megbetegedett.

A járvány tombolásának az ősz és a beköszöntő fagyok vetettek véget. A november 27-én Bécsben kelt uralkodói parancsában Dunakeszit már azok között a helységek között említik, ahol a járvány megszűnt. A karantén feloldozásának is meg voltak a maga szabályai. Amennyiben egy településről 60 napig nem jelentettek újabb megbetegedést, kiküldtek egy seborvost, hogy vizsgálja végig a falut, és még egyszer fertőtlenítsen. Ezután ha még 14 napig nem történt semmi gyanús, a települést egészségesnek lehetett nyilvánítani. Ezen felül meghagyták, hogy a pestisben elhunytak temetőit karókkal, árkokkal, sövényekkel kell körbevenni, nehogy a járvány kiújuljon.

Dunakeszit 1740. március 18-án nyilvánították véglegesen járványmentes helységgé.¹⁰ A kis számú lakosság döntő többsége megmenekült, ami alátámasztja, hogy a településen valóban a hamar továbbálló postahivatal volt a fertőzés okozója. Más település azonban nem volt ilyen szerencsés, a közeli Csömör, Keresztúr és Nagytarcsa csaknem teljesen kipusztult. Az országban csak 1742-ben szűnt meg teljesen a járvány, amely a becslések szerint mintegy 300 ezer emberrel, a lakosság mintegy 6%-ával végzett.

1 Benda Kálmán (főszerk.): *Magyarország történeti kronológiája* II. kötet. Budapest, 1982. 566.

2 Az intimatum latin szó ragozott alakja. Jelentése közlemény.

3 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712-1740 VII.* Budapest, 1996. 5159. regeszta

4 i.m. 5327. regeszta

5 i.m. 5413. regeszta

6 i.m. 5497. regeszta

7 i.m. 5477. regeszta

8 i.m. 5591. regeszta

9 i.m. 5626. regeszta

10 i.m. 5761. regeszta

MÜHLBACHERNÉ SZÁHLENDER MAGDOLNA

Apám, Száhlender Béla

Édesanyám, Nemeskéri Kiss Margit *Emlékeim*¹ című könyvének dunakeszi bemutatóján megkérdeztek tőlem, igaz-e, hogy Száhlender Béla, mint háborús bűnös, szibériai ölömbányában halt meg? Meglepődtem, és közöltem, hogy apám jóval a II. világháború előtt – 1928-ban – mint altábornagy nyugdíjba ment. Tehát nem lehetett és nem is volt háborús bűnös, a Honvédelmi Minisztérium Bizottsága 1945-ben magatartását igazolta.

Szüleim 1930-tól 1953-ig laktak Alagon. Több mint fél évszázad után tárgyilagosabban tudok visszaemlékezni az akkori eseményekre, Alag múltjának egy szeletére. A II. világháború után itt is éltek olyanok, akiket „osztályellenségnek, deklasszált elemeknek, a nép ellenségeinek” neveztek. Többek között ilyenek voltak a régi katonatisztek, a földbirtokosok, akiket a társadalomból tudatosan ki akart zárni az osztályharcos ideológia. Szüleimnek nem volt takargatnivalójuk, miután itt voltak a jóban, itt maradtak rossz helyzetükben is.

Thomas Sahländer (1788–1855)

Apai dédapám, Thomas Sahländer 1821-ben, 32 éves korában, Széchenyi Istvánhoz szerződött állatorvosnak és ménestesternek Nagycenkre. Többször jártak együtt Angliába lovakat vásárolni. Széchenyi a naplójában hat helyen említi a nevét. Dédapám egy bécsi miniatúrfestő leányát vette feleségül, akivel Budapesten telepedett le. Thomas dédapa 49 éves korában Széchenyitől József nádor, az ő halála után pedig István nádor szolgálatába került.

A nádori intézmény és udvartartás 1848-ban megszűnt, dédapám 59 éves korában nyugdíjba ment.

Öt fia közül Károly nagyapám már Száhlendernek írta a nevét. Életrajzában feljegyezte, hogy Budán a piaristáknál járt gimnáziumba, ahol az 1848/49-es tanév kezdetén megszűnt az oktatás. Tanáruk honvédnek állt be, az iskolaépületet pedig nemsokára katonai kórházzá alakították át.² Azt is írta: „Nagy volt a lelkesedés Budán, a többnyire német származású és nyelvű, de magyar érzelmű lakosságban.” Thomas papa is nemzetőr lett. Száhlender Károly nagyapám 1857-ben a Műegyetemen mérnöki oklevelet kapott. Először a Debrecen-Miskolc-Kassa vasútvonal építésénél, majd az ekkor akult Első Erdélyi Vasútnál dolgozott. Több vasútvonal tervezését vezette, majd az építési és pályafenntartási osztály főnöke lett, peres ügyekben szakértő. Amikor a vasútvonalak állami tulajdonba kerültek, nem volt hajlandó alárendelt állást elfogadni, így 49 éves korában nyugdíjba ment. A Nagyvárad-Belényes-Vaskohó helyi érdekű vasútvonal tervezéséhez és építéséhez teljes hatáskörrel rendelkező vezérigazgatónak hívták. Megvette apósának, Nábráczky Jánosnak birtokát Nagybarádon (Királyhágó előtti vidéken), és más birtokot is, melyek egy részén gazdálkodott,

a többi bérbe adta. Vezérigazgatói állásáról 68 éves korában lemondott, ekkor alelnökké választották. Az I. világháború kitörésének évében, 79 évesen vonult vissza. Három évvel később, 1917-ben halt meg.

Felesége 12 gyermeket szült. A mellékelt fényképen tíz gyermeke látható. A leányok mind magyarokhoz mentek feleségül. Napjainkban, a Magyarországra jött Thomas Sahländer negyedik generációjában, már nincs Száhlender vezetéknévű fiú utód hazánkban.

A Száhlender család 1891-ben Nagyváradon

Édesapám Száhlender Béla 1874-ben született Budapesten. A többi fiúból orvos, vegyész, jogász és építész lett, a kis Bélát azonban katonának adták, mert az apja szerint „arra hajlamot mutatott”. A harmadik elemi év után katonai reáliskolába került, majd Bécsűjhelyen elvégezte a Katonai Akadémiát. 19 éves korában hadnaggyá avatták. Ezután a Pálffy 15. huszárokhoz helyezték. A két éves Reitlehrer Institutot³ Bécsben végezte, majd áthelyezték az I. császár huszárokhoz. Sikeres felvételi vizsga után a Krigsschulban⁴ folytatta tanulmányait, ezután 29 éves korában néhány évre a vezérkarhoz helyezték.

Mint százados került vissza az I. császár huszárezredhez Nagyszebenbe, ahol megírta az ezred történetéről szóló „Emlékirat”-ot. Innen néhány évre a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumba helyezték, majd őrnagy és a debreceni honvéd huszárhadosztály vezérkari főnöke lett. Az I. világháború kitörése után az ezredét Galíciába vezényelték, ahol megsebesült. Később Iwangorod várának bevételéért alezredessé léptették elő (ekkor 41 éves), majd az olasz frontra vezényelték, ahol a 20. Honvéd gyalog hadosztály vezérkari főnöke lett. Az Isonzo és Doberdo környéki akna- és gáztámadás, elkeseredett közelharcok és csaknem állandó ágyútűz során ismét megsebesült, ezúttal a fején és a mellén. Több napig idegcsókban feküdt. Hadosztályát a veszteségek miatt visszahívták. Nemsokára édesapámat a XIII. hadtest vezérkari főnökévé nevezték ki. Számtalan kitüntetést kapott, így Vaskorona rendet, katonai érdemkeresztet, német vaskeresztet és a Lipótrend lovagkeresztjét. 1918-ban – 44 éves korában – ezredes, a 32. honvéd gyalogezred parancsnoka. Az összeomlás ellenére

1 Nemeskéri Kiss Margit: *Emlékeim 1891-1973*. Bp., 2007.

2 Nagyapám ekkor 13 éves volt.

3 Lovaglótanárképző Intézet

4 Hadiiskola

ezredét visszahozta a piavei frontról Désre. A város kiürítése után betegszabadságra ment anyjához Nagyváradra. Egy évet töltött szabadságon, majd 1921-ig katonai körletek parancsnoka, vagy azok helyettese volt. Közben katonai misszióban vett részt Bécsben, a hadrakelt seregek felszámolásában. A trianoni szerződést követően a csendőrséget katonai szervezetté kívánták átalakítani. Apám 1923-tól a csendőrség felügyelője lett, tábornoki, majd altábornagyi rangban. A régi honvédségtől tiszteket, a lovas-csendőrséghez huszárokat vett át.

Anyámat még leány korában egy bálon látta meg apám, ahol rögtön megtetszett neki. Évekkel később, amikor egy társaságban újra találkoztak, anyám már özvegy volt. Férje, Bethlen Károly eltűnt az orosz fronton. Egy fiú (Pali) maradt utána. Apám nagyon megörült a viszontlátásnak, és egy „huszáros rohammal” másnap levélben megkérte a kezét, de anyám elutasította. Apám azonban úgy rendezte, hogy többször „véletlenül” találkozzanak. Anyám egyre jobban belátta, hogy kamaszodó Pali fia mellé férfi kell, ezért a fia érdekében férjhez kell mennie. Három kérője közül Száhlender Bélát választotta, aki 17 évvel volt idősebb nála. Döntésében az is számított, hogy Pali kis korától kezdve katona akart lenni. 1927-ben házasságot kötöttek, majd megszületett Vera nővérem. Apám 1929-ben – 54 éves korában – nyugdíjba ment. Szülei Alagon vásároltak házat és az anyám által örökölt 200 hold földön gazdálkodni kezdtek. Nemsokára én is megszülettem.

Száhlender Béla 1943-ban

Apám idősebb korában tehát nagyot váltott: búcsút vett a katonaságtól, az agglegény élettől, és „civil” lett, mégpedig gazdálkodó. Nem volt ismeretlen számára a gazdaság, hisz apjának Nagybaródon már volt földbirtoka, ezenkívül tanfolyamokon is képezte magát. Szülei majort kezdtek építeni, ahová a villanyt is bevezették. Anyám után Margit-majornak hívtuk, de mivel apám vezette a gazdaságot, „Száhlender-pusztá”-ként nevezték a térképen. (Megemlítem, hogy semmi közünk az ide települt Szalender lovastanyához.)

Apám nyugdíjának nagy részét a gazdaságra költötte. 1944-ben 70 szarvasmarha, 12 igásló, 12 hízó, anyakocák, traktor, kéveköttő, aratógép volt a tulajdonában. Mikor a front Alaghoz közeledett, szülei biztosabbnak látták, ha Budára megyünk apám régi barátjához, mert úgy hírlett, hogy Budapest nyílt város lesz. Sokan nyugatra menekültek a szovjet csapatok elől, de szülei számára nem volt kétséges, hogy maradunk. Buda ostromát így Pasaréten, a Lupény utcában vészeltük át. Gyakori volt a légítámadás, a légi akna, ágyútűz és utcai harc az ostromgyűrűből kitörni akaró német és a szov-

jet katonák között, de nem részletezem az átélte izgalmakat. A harcok után a halottak és lovak tetemei oly nagy tömegben feküdtek az utcán, ami apám szerint az isonzói csatán is túltett. A harcok elülte után, már nagyon vágytunk haza. Először csak szülei indultak gyalogosan majd csónakon át a Dunán Alagra, ahol megdöbbenve látták, hogy házukból csak két oszlop maradt. Kiderült, hogy a szovjet katonák felrobbantották, mert „burzsuj ház”-nak tartották. A törmelékével az alagi repülőteret töltötték fel. Az otthonunk semmivé vált, a major is elpusztult, az állatokból és a mezőgazdasági gépekből sem maradt semmi.

Ám a romokon újra folytatódott az élet. A kertészházat szülei rendbe hozták, amiben nővéremmel segítettünk. Apámat berendelték a szovjet parancsnokhoz, aki arról faggatta, hogy hová rejtette el a kincseket, mert a házat ugyan felrobbantották, de kincset nem találtak. Apám bizonygatta, hogy a majort teljesen felszereltette, azok voltak a kincsei, a vagyunk abban volt, de azt már széthordták. A parancsnok nem hitt apámnak, de végül mégis hazaengedte.

Szülei a földreform után 50 hold földet visszakaptak, aminek nagy részét bérbe adták. Apámat igazolta a Honvédelmi Minisztérium, a nyugdíját is megkapta. Vera nővérem viszont – mint „kulák ivadékot” – kizárták a Mezőgazdasági Főiskoláról. Röviddel ezután közölte, hogy férjhez ment az egyik évfolyamtársához. Apámat nagyon elszomorította ez a váratlan bejelentés, vagyona elvesztése után ez volt a második csapás, ami érte. Nemsokára a fiatal pár – a fiú szüleiével együtt – (útlevéllel) Kanadában telepedett le.

A beszolgáltatások egyre elviselhetetlenebbek lettek és szülei kénytelenek voltak a megmaradt földet az államnak „bérbe felajánlani”. Az átalakított kis kertészházat kisajátították. Bérlok lettünk saját házukban, ami újabb csapás volt apám számára. Nemsokára nyugdíját is megvonták. A féltett nővérem (Pali) nyugaton élt, a nővérem messzi Kanadában, én maradtam az idős szüleimmel. Akkoriban érettségiztem, és első fizetésemet boldogan adtam át azzal, hogy: „Néz Papa! Van már pénzünk!”. Ő azonban a földhöz vágta, de később elnézést kérve mondta: „Kislányom, soha ne érezd azt, amit én éreztem!”. Nagyon nehezen viselte el anyámmal együtt, hogy leánya tartja el, hogy más kenyerére szorul.

A helyzet azonban még ennél is rosszabba fordult. 1953 februárjában a tanácselnőknő felszólított bennünket, hogy 48 órán belül hagyjuk el a községet. 79 éves apám éppen tüdőgyulladással feküdt, mégsem kaptunk haladékot. Olyan települést kerestünk, ahol befogadják szüleimet. Volt olyan tanácselnök, aki azt mondta nekem, hogy „Ilyen elemekre nincs szüksége a falunak, és reméli, hogy minél hamarabb kipusztulnak.” Végül szülei Szigetmonostoron bérelhettek egy kis lakást. Apám legyengült, a történetek nagyon megviselték, különösen az, hogy elvesztette alagi otthonát. Két év múlva 81 éves korában csendesen elhunyt. Szigetmonostoron temették el, anyámmal együtt ott a sírjuk.

